

Marianne van Praag

‘Ik blijf aandacht voor de Joodse gemeenschap vragen’

Ze geldt als de Jiddische memme van de gemeente. Betrokken, bevlogen en niet bang om moeilijke kwesties aan te kaarten. Na 14 jaar neemt Marianne van Praag afscheid als rabbijn van LJG Den Haag.

tekst
Hester Stein
fotografie
Claudia Kamergorodski

Marianne oogt vermoeid als ze in haar studeerkamer achter het bureau gaat zitten. Ze ís het ook, vertelt ze. “Maar het delegeren gaat me goed af. Ik ben gelukkig geen controlfreak. Ik vertrouw op de fantastische mensen die ervoor zorgen dat het allemaal draait.”

Het is half april. De organisatie rond de viering van 300 jaar Haagse Snoge én 50 jaar liberaal-Joods leven draait op volle toeren. Tussendoor is er ook veel drukte rondom de inwijding van Asjer Waterman als nieuwe rabbijn van de kille en het afscheid van Marianne zelf.
Het afscheid had ze al tijdens de vorige landelijke Oneg Sjabbat in Den Haag aangekondigd. “Ik zei dat ik wilde stoppen als ik zeventig zou worden. Dat moment is nu gekomen. En ik merk: de laatste loodjes wegen het zwaarst. Mijn energie is volledig weg. Natuurlijk zal ik mijn werk missen. We hebben toch een mooi cluppie bij elkaar. Maar ik moet het rustig aan gaan doen.”
In haar studeerkamer blikken we terug op haar loopbaan als rabbijn. Dat ze überhaupt bij LJG Den Haag terecht kwam, was niet vanzelfsprekend.

“Mijn vader was atheïst en mijn moeder kwam uit een orthodoxe familie. Ze trouwden in 1947 en wilden hun kinderen niet religieus opvoeden. Op een gegeven moment sprak mijn moeder een oudere dame die voor de oorlog geassimileerd was opgevoed. Ze wist alleen dat ze Joods was, maar daar hield het wel mee op. Toen ze werd opgepakt en in Westerbork kwam, was ze jaloers op mensen die hun Joodse identiteit tenminste kenden. Mijn moeder zei tegen mijn vader: ‘We moeten onze kinderen een identiteit meegeven’. Ze werd uiteindelijk een overtuigd lid van de LJG Den Haag.”

Marianne werd op latere leeftijd rabbijn: dit was het antwoord op een jarenlange zoektocht. “Ik heb altijd het gevoel gehad dat er ‘iets voor me was weggelegd’. Maar wat dat was, wist ik niet. Ik volgde als studente de Pedagogische Academie. Vanwege een overschot aan leerkrachten in Nederland, vond ik niet direct een baan en belandde ik in Israël en volgde in Jeruzalem een studie Community Work. Toen die opleiding was afgerond, wees mijn moeder me op de net opgerichte liberale kibboets Yahel in de Arava en dacht dat dat iets voor mij was. Daar ben ik naartoe gegaan en daar hebben we voor de eerste keer Soekot gevierd en Sjehechejanoe over de eerste komkommeroogst gezegd. Ik was toen 19 jaar.”

Ze keerde terug naar Nederland, ging er lesgeven maar kreeg heimwee naar Israël. Opnieuw verhuisde Marianne naar Israël, volgde een oelpan, werkte in hotels en volgde toen de gidsenopleiding, om daarna te werken als gids. Na de ontmoeting met haar latere man Robert verschoof de koers opnieuw richting Nederland. Ze gaf Joodse les in de LJG Den Haag en op de Leo Baeck-school in Amstelveen, de basisschool van de Liberaal Joodse Gemeente. Nadat deze werd opgeheven, werkte ze onder andere op het advocatenkantoor van haar man. “Toch bleef het knagen: dit was niet mijn weg. Maar welke was het dan wel? En als er een nieuwe weg was, hoe wist ik dan dat deze voor

> **“Ik wilde verandering in de kille: een gelijkwaardige positie van de vrouw in sjoel en dus egalitaire diensten”**

> Een liberaal maakt bewuste keuzes over wat hij wel of niet doet, maar daarvoor is wel kennis nodig

> Door antisemitisme worden we op onszelf teruggeworpen. Het is nooit anders geweest

mij bestemd was? Een vriendin vertelde dat er een nieuwe rabbijnenopleiding was gestart. Daar werd ik aangenomen. Voor mij kwam toen alles bij elkaar: het antwoord op mijn zoektocht, al het werk dat ik daarvoor had gedaan."

Alleen: studeren is niet per se haar ding. "Ik heb vijf jaar lang erg hard gestudeerd. Sommige tentamens moest ik wel vier keer overdoen. Maar dat kon mij niet schelen. Dit was mijn weg, ik moest en zou er komen. Alles kwam bij elkaar van alle werkzaamheden die ik eerder had gedaan. Het was als een jas die perfect paste."

Was Den Haag voor jou een logische plek om te beginnen als rabbijn?
"Nee, nee. Ik had daar al 25 jaar het onderwijs verzorgd en 15 jaar in het bestuur gezeten, waar ik ook de portefeuille religieuze zaken kreeg. Ik wilde verandering in de kille: een gelijkwaardige positie van de vrouw in sjoel en dus egalitaire diensten. Het idee alleen al zorgde voor veel ophef. Vrouwen mochten weliswaar beneden bij de mannen zitten. Ook zaten ze in het bestuur. Maar in de dienst mochten ze niets doen."

"De toenmalige voorzitter zei tegen me dat ik geduld en respect moest hebben. Maar al zo lang maakte ik me hier sterk voor. Na de rabbijnenopleiding beloofde ik mezelf dat ik nooit rabbijn zou worden van Den Haag. Ik besefte: je kunt met rationele argumenten komen, maar als mensen emotioneel iets op een bepaalde manier voelen, dan is er geen doorkomen aan. Uiteindelijk ben ik hier toch begonnen: juist omdat ik de gemeente zo goed kende, was dit voor mij juist de beste plek als rabbijn."

Waardoor was de gelijkwaardige positie van de vrouw zo'n belangrijk thema voor jou?
"Principieel vond ik dat juist, zeker als je jezelf een liberale gemeente noemt. Toen ik net uit Israël kwam, volgde ik studieweekenden bij Judith Frishman. Daar ontmoette ik vrouwen die laaienden en dat bleek daar helemaal geen punt. Na het overlijden van mijn vader nam ik mijn moeder mee. Eerst kreeg ze zowat een hartverzakking. Maar na de tweede keer dacht ze: waarom niet? Toen mijn dochter bat mitswa werd, zei ik tegen rabbijn Awraham Soetendorp dat ik mijn moeder wilde oproepen én ik wilde zelf Mi Chamocha zingen. Er is een speciale bestuursvergadering aan gewijd. De voorzitter belde me op en zei dat ze geen 'nee' wilden zeggen, maar dat ze mij wel vroegen om mijn verzoek te heroverwegen omdat het zo beladen was. Dus hakte ik de knoop door en ging zingen. Dat waren gróte stappen in die tijd. Maar het bleef nog jaren moeizaam om ruimte te maken voor de vrouw in sjoel. Zo'n 19 jaar geleden begonnen we met eens per maand een egalitaire dienst, zodat iedereen eraan kon wennen. Dat gingen we uitbreiden."

"Nadat Soetendorp met pensioen ging en Ruben Ben Efraïm vertrokken was, kwam Ken Linewand, een conservatieve Amerikaanse rabbijn, die tijdelijk de diensten leidde. Hij zei: 'Waar zijn jullie mee bézig?' Hij gaf op een positieve manier het laatste zetje: er kwam eindelijk beweging. Daarna kwam het vraagstuk of een vrouw een talliet mocht dragen en ook dat hebben we langzaam maar zeker gewonnen."

Hoe zie jij het dragen van een talliet door vrouwen?
"Tijdens de rabbijnenstudie vertelde rabbijn Joram Mazor, die speciaal was ingevlogen om ons lessen liturgie te geven, hoe hij met het omslaan van de talliet zich voorbereidde op de dienst. Met een talliet maak je een afscheiding tussen waar je op dat moment mee bezig bent en de rest van de wereld. Het is een vorm van concentratie. Daarna heb ik de talliet van mijn zoon eens gebruikt en toen dacht ik: it makes sense."

Zijn er nog meer stappen te zetten?
"O ja hoor. Als we het over een homohuwelijk hebben, waarom mag het dan geen choepa heten maar een Brit Ahava? Soms hebben mensen het idee dat je daarmee teveel ruimte schept binnen de liberale identiteit. Ik heb wel eens de opmerking naar mijn hoofd gekregen dat ik 'zo liberaal ben, dat ik me aan God noch gebod hou.' Maar een liberaal kent de regels en maakt elke keer een bewuste keuze wat hij wel of niet doet. Daarvoor heb je wel kennis van het Jodendom nodig. Je merkt dat deze kennis bij elke nieuwe generatie steeds meer verwatert."

Als de kennis verwatert, hoe kun je dan goede afwegingen maken?
"Daar ligt een taak voor de rabbijnen. Dat wordt ook opgepakt, zoals met Judaïsm in a box van Joram Rookmaaker. Het doorgeven van kennis is een moeizaam proces. In onze consumptiemaatschappij willen mensen soms liever bij het hockeyveld van hun kind staan, dan kiezen voor een bar mitswa. Maar aan de andere kant merk ik ook dat méér mensen zich aansluiten bij de kille. En er is een groeiende behoefte aan meer kennis van het Jodendom. Nog nooit hebben zoveel mensen zich opgegeven voor lernbijeenkomsten."
"De Tora leert ons veel over het Jodendom, maar ook over de uitdagingen van deze tijd. Hoe we er voor de ander moeten zijn, hoe we moeten zorgdragen voor het milieu, voor de wereld. Of het nou in Israël is of hier in Nederland. Die opdracht moeten we doorgeven aan onze mensen. Daarom is leren zo belangrijk. In het Hebreeuws betekent het woord 'kadima' vooruit. Maar de wortel van het woord is 'kedem'. En dat betekent 'vroeger'. Pas als je de geschiedenis kent, kun je vooruitgaan. Het leven draait om kennis. De Tora biedt ons dat. Die kennis hebben we vandaag de dag nog zo hard nodig."

Maak je je zorgen over het groeiende antisemitisme?
"Door antisemitisme worden we op onszelf teruggeworpen. Het is nooit anders geweest. Er zijn altijd golfbewegingen en we zitten nu op een golf die omlaag gaat. Maar op enig moment, daar ben ik heilig van overtuigd, gaat die golf weer omhoog. Joden krijgen nu allerlei dingen naar hun hoofd geslingerd in verband met de actuele politiek van Israël, terwijl een deel van hen eigenlijk niets weet over het Jodendom. En ze zoeken een groep waar ze zich mee verbonden voelen. Dat brengt hen naar sjoel."

Zonet stipte je aan dat het doorgeven van kennis een moeizaam proces is. Wat is nodig?
"Er zijn genoeg mensen die wel lid zijn, maar niet geïnteresseerd zijn in sjoeldiensten. Daarom hebben we een omslag nodig. We moeten de kern van het liberale Jodendom behouden én een andere vormen vinden die andere mensen ook raken. Waarom gaan we dan naast de sjoeldienst op sjabbes geen lezing of workshop geven, zodat die mensen ook gewoon in het gebouw zijn? Na afloop van de dienst kun je met elkaar koffie drinken. We hebben dit eens geprobeerd, maar door allerlei stomme dingen kwam het niet uit de verf. Maar dit is een vorm die ik het liefste wil. Zo heb je iedereen iets te bieden."

Is dat geen concurrentie voor de dienst?
"Hoezo? We willen toch mensen binnen onze muren van de sjoel hebben? Wat maakt het nou uit waar ze zitten? Ik heb weinig met dat rechtlijnige denken."
"Ik vind ook dat we ruim moeten kijken naar het aannamebeleid. Ik vind het vaak zo arbitrair als ik moet gaan vertellen wie wel of niet Joods mag worden. Door de hele geschiedenis zijn mensen toegetreden die het volk hebben gedragen. Waarom moeten we daar nu zo moeilijk over doen? Ja, de toestroom moet gedoseerd gebeuren. En we hebben de huidige leden nodig om de nieuwe leden te vertellen hoe we het hier doen."

Waar maak jij je zorgen over?
"Dat de meeste taken in sjoel maar door een beperkt aantal vrijwilligers wordt gedaan. Je streeft naar professionalisering binnen de organisatie, maar er is niet genoeg geld en onvoldoende menskracht. En de vrijwilligers zijn ook op leeftijd. Een kleine gemeente zoals de LJG-Den Haag kun je niet vergelijken met een gemeente zoals in Amsterdam, die werkt als een geoliede machine. Als rabbijn maak ik de sjoeldeuren open en ga ik als laatste weg als er niemand is om de lichten uit te doen. Zeven dagen in de week ben je bereikbaar. Voor Joodse les, voor de diensten, maar ook voor ziekenbezoek en stervensbegeleiding. En het zal vast de huisvrouw in mezelf zijn, dat ik ook nog vaak even help met afruimen."
"Maar bij mij is het glas altijd half vol. Ik ben ervan overtuigd dat er nu ook weer een nieuwe fase begint. De komst van Asjer betekent ongelofelijk veel, ook op intellectueel vlak. En de leiding voor Talmoed Tora is overgenomen door een jongeman die vanuit huis veel over het Jodendom heeft meegekregen. Als er een nieuwe energie is, zie je ook vaak dat er nieuwe initiatieven ontstaan én er weer nieuwe mensen blijken te zijn die hun handen uit de mouwen willen steken."

Wat vind jij het mooiste van je werk?
"Stervensbegeleiding. Je ontmoet mensen, puur zoals ze zijn. Het is bijzonder dat je als rabbijn zo dichtbij mag komen. Ik vraag of ik hen een Mi Sheberach mag geven, een gebed voor zegen of kracht. Meestal zeggen ze 'ja'. Dát moment van contact is zo mooi. Sowieso geeft het persoonlijke contact met mensen me zoveel voldoening."

Zijn er dingen waarmee je straks door blijft gaan?
"Ik blijf me inzetten voor de dialoog, met andere kerkgenootschappen, met de gemeente Den Haag. We moeten het geluid van de Joodse gemeenschap laten horen, want onbekend maakt onbemind. Jaren heb ik me daarvoor ingezet, maar na 7 oktober 2023 was er een doodse stilte. Op een gegeven moment heb ik het zelf aangekaart: we zitten 25 jaar met elkaar koffie te drinken en mooi weer te spelen. Maar na 7 oktober hoorde ik van niemand iets. Geen hand op mijn schouder, geen briefje. Ik zie het als mijn taak om aandacht voor de Joodse gemeenschap te blijven vragen. Dat we gehoord moeten worden. En als ze dan denken: daar heb je haar weer, dan is dat maar zo."

Heb je iets van effect gemerkt?
"Jazeker, als je het duidelijk uitspreekt, dan komt het echt binnen. Ik heb gemerkt dat mensen ook voelden dat ze toen tekort zijn geschoten. Zulke zaadjes blijf ik planten."
"Door de regering van Israël zijn we momenteel heel erg op achterstand. Maar wij moeten laten zien dat wij niet verantwoordelijk zijn voor bepaald politiek gedrag of misdadig gedrag. Je mag best zeggen dat het Israël van nu niet het Israël uit de Tora is: het is een modern land met voor een deel dezelfde problematiek en dezelfde uitdagingen als veel andere landen, maar ook een land dat altijd voor z'n bestaan zal moeten vechten. In gesprekken met anderen is het voor mij belangrijk om menselijkheid te laten zien."

Wat ga je verder doen als je geen rabbijn meer bent?
"Ik zal een poos niet naar LJG Den Haag gaan, zodat Asjer alle ruimte krijgt als nieuwe rabbijn. Ik ga van een zomer zonder verplichtingen genieten, met boekjes lezen in de tuin. Ik geloof dat ik in huis tien meter ongelezen boeken heb staan." ■

> Waarom gaan we dan naast de sjoeldienst op sjabbes geen lezing of workshop geven?

> Je wilt professionalisering binnen de organisatie, maar er is weinig geld en menskracht